

Ilyenkor az asztal áttelepült máshová, nyugalmasabb vidékre, ha egyáltalán volt ilyen akkoriban.

Olyan emberek ők ketten, akiknek nincsen szüksége szavakra, hogy megérthessék egymást. Megtanulták, hogy a szavak árulók és veszélyesek. Néznek egymás arcába szótlanul, olvasnak egymás gondolataiban. A bölcsesség birtokában vannak: nem azé, aki fut vagy törekszik, Isten majd megadja annak, akinek akarja.

Amit tudnak, ahhoz nem kellene a szavak, azt „többkötetes regényekkel is csak hiányosan lehetne megközelíteni”. „Igen. Ez van.” Alapszavak, amelyekben minden benne van, amelyekkel mindent meg lehet fogalmazni, ami igazán fontos az ember életében. A sebesség, a haladás iránya, a szél iránya, erőssége, természete — ez érdekli az igazi hajóst. A többi lényegtelen. S ha elveszik alóla a hajóját, az emlékei akkor is megmaradnak, s nem fakulnak akkor sem, amikor a régi társak elmaradoznak. A „Hidegség” éveiben is várakoztak, hátha visszatérnek az elnémitott, elveszejtett barátok. A kapitány egyszer dührohamot kapott, mert megértette: reménytelen a várakozásuk. Lelkiállapotát később rögzítette a hajónaplóban. „Hidegség. Jogos értelmetlen felháborodás a déli órákban.”

Mi maradt vigaszúl? A hajónaplóba nem volt módja kerek feljegyzéseket írni, hiszen nem volt hajója. Gyűjtögette a szavakat. Persze másképp képzelte hajdan a tengerészek életét. Nagy utak, felfedezések, viharok. Ez maradt: a szavak gyűjteménye. S a nagy felismerés: „Nem győzni kell, hanem kibírni”. A többiek persze hajókáztak, figyelték a széljárást, változtatták a vitorlákat, szembeszélben okosan a partközéleben maradtak, aztán hajrá! Kirketerp, Maandygaard és a hozzájuk hasonlóak — ő, az az asztal! — mintha megbénultak volna. Tudták, persze hogy tudták, „navigare necesse est”, azaz hajózni pedig muszáj, de ahhoz, hogy valaki ismét hajóra szállhasson, előbb ki kellett bírni... A lelkük mélyén bizonyosak voltak benne, hogy kibírják, „a lelket mégsem lehet teljesen elpusztítani,

mert teremt magának egy ráadás Spielraumot, könyökteret, egy új dimenziót, ahol létezni tud, és szabad lesz örökre”.

A gondolat szabadsága ez. Spielraum, ahol nem sípolhat a bíró, ha szabálytalanságot lát. Egy időben a bírók amúgy is nagyon egyéni módon értelmezték a szabálykönyvet. Ez azonban nem zavarta a két tengerészt. Ők tudták, hogy a haladás iránya, a sebesség, a szélerősség — nos, ezek a jelentős adatok, ezekben vannak elrejtve életünk szabályszerűségei. A bírók kiöregszene, vagy leváltják őket. A hajók pedig kifutnak a dokkból és indulnak útjukra.

Talán akkor határozták el, hogy megelégszenek a gondolatolvasással, amikor rádöbbentek a metanyelvel való megfertőzöttségükre. A lényeges szavakat, mondatokat mindenki vagy majdnem mindenki elfelejtette. Talán ezért is gyűjtötte oly megszállottan a hiteles szavakat a kapitány. Metanyelv volt érvényben, aki ezen a nyelven beszélt, úgy tett, mintha elfeledte volna anyanyelvét, s készségesen vetette alá magát e furcsa képződmény sugallatának. „Az első időben sokfelé, szerte az országban próbálkoztak dacos fiatalok, konzervatív öregek, újra felegyenesedni, két lábon járni. Ennek csak nagy szigorral lehetett véget vetni.” A gátfutónak volt szerencséje, mert „gátat csak két lábon lehet futni”.

Talán még rekonstruálni lehet az elfelejtett, másféle jelekkel helyettesített „dán nyelvet”. Talán.

Ha nem, ha késő, akkor mindenki belesimul a tömegbe, a hazavonulók rendezetlen seregébe, elfeledve a győzelem ízét, az igazi otthon békességét.

Aki értelmezni próbálja Kirketerp gondolatait és szavait, megsejtheti, miért nő oly kevés virág a prés alatt, s miért történt, hogy Kirketerp alteregója, akit talán nem merészség Ottlik Gézának, az egyik legnagyobb magyar írónak nevezni, miért írt olyan keveset, miért elégedett meg szavak gyűjtésével. (*Magvető*)

Rónay László

Nemes Nagy Ágnes: Szőke bikkfák (Verselemzések)

Nemes Nagy Ágnest úgy ismerjük, mint aki nem engedélyezi magának a hevenyészett mondatot. De rosszul kezdem. Nemes Nagy Ágnest olyanak ismerjük, aki úgy teremtődött, a pontos,

hibátlan, nyomdakész alkotó mondat úgy adódik belőle, mint belőlünk legfőljebb, hogy egyáltalán megtanultunk beszélni. Éppen ezért gyönyörködve olvassuk, mennyire ismeri s magától értetődően akceptálja a hevenyészett mondat funkcióját, mondjuk inkább, lehetőségét a műalkotásban — például Petőfi Sándornak *A Tisza* című versében.

A kivételes vers elemzése közben előbb „politikailag” rehabilitálja is Petőfit, szükségét érzi, hogy újra eloszlassa a „borzas zseni” rémképét, s a költő-géniusz formaművészetére, nagy műveltségére, tudatos alkotómódjára emelje a hangsúlyt. Aztán *A Tisza* részleteinek vizsgálata következik: „Semmilyen versről nem lehet megállapítani, hogy voltaképpen miért jó, legfeljebb körülírni, közelítgetni lehet. Ennél a versnél pedig végképp csődöt mondunk. Mitől olyan remek ez, az isten szerelmére, mikor esztétikai meritőhálónk, legalább első merítésre, semmi érdemlegeset nem tud kifogni *A Tiszából*!” Megállapította Gyulai Pál, Illyés Gyula is, hogy Petőfi „hanyag rímelő” volt. Nemes Nagy Ágnes még a vers „hüresen csúnya” sorát is fölidézi: „Mely nyelv merne versenyezni véled?” Valóban, csupa elviselhetetlen „c” hangzó. De hirtelen megfordul a dolog, s mire eszmelnénk, az elemzés már *A Tisza* szenvedélyes magyarázataival, „védelmével” sodor bennünket. „... én a pór menyecskénél szeretnék megállni. A menyecske ugyanis éppen a leghalkabb versszak után jelenik meg a versben, amikor a csend már — látszólag — nem fokozható. De fokozható. Azzal fokozható, hogy kicsinykét megtörjük, megmozgatjuk, majd a mozgást elenyésztetjük. Megjelenik tehát a tájkép egyetlen emberalakja, a korsós asszony, megbuktatja mericskéjét a vízben, szinte hallani a telő korsó bugyborékolását, átpillant a másik emberalakra a túlsó parton. Egy percnyi szembenézés a két alak között. Egy csipetnyi kis történet, egy falatnyi feszültség, egy nincs-találkozás.” Itt Nemes Nagy Ágnes fél gondolatra elhagyja „tárgyát”. „Világunk, lelkivilágunk legnagyobb része ilyen jelentéktelen percepciókból áll...” Ezzel a mellékesnek induló megjegyzéssel avatódunk be végképp a vers világába, lesz legsajátabb, „mai” közünk hozzá. S ebben a kitágult viszonyban már nem érezzük úgy, hogy a kezdeti „isten szerelmére” fölkiáltás valójában lépre hívás volt — tudjuk, az elemzett verset Nemes Nagy Ágnes úgy, ahogyan van, remekműnek tartja.

Nem nehéz Nemes Nagy Ágnesnek a verselemzéseivel magával ragadnia bennünket. Érezzük, őt is mennyire magával ragadja a vers. Hagyja, hogy magával ragadja — s ettől újra meg újra olyan „olvasmány-könnýtően” önfeledt beszédüvé válunk együtt. Legalábbis ezt hisszük. S mintha ki is beszélne elemzéseiből időnként — pedig igazából nem. Ha Apollinaire *Kikerics* című versét szétszedve botanizál, az nem impro-

vizálva történik, s nem arra való, hogy megtudjuk, a kikerics mérgező növény, amely francia nevét a görög Kolkhisz után kapta — itt már megjelenik a méregkeverő Médeia, s a tőprengés, Apollinaire tudatának peremén közben még mi kísérthetett. Remek a Berzsenyi verse ürügyén szinte „könnyedén” futtatott eszme a 18. századi magyar költészetről. S nemcsak megtudjuk, Arany János balladáinak kulcsszava a lelkiifurdalás, hanem látjuk magunkról azt is, hogy mi „már nem vagyunk olyan bizonyosak, hogy egy Edward típusú diktátor beleőrül az ötszáz walesi bárd likvidálásába, de az igaz, hogy a lelkiifurdalás, illetve a pszichikus bomlás néha váratlanul, meglepő erővel jelentkezik, akár az erkölcsileg gátlástalan tudatokban is”.

Nemes Nagy Ágnes verselemzéseiben mindig szembeötlik az az egy mondat — s mindig a maga helyén s legjobb idején —, amely az elemzett költő abszolút jellemzése akár önmagában. Miniatűr arckép. Figyeljük, Babitsnak *A csengettyűsfü* című versét tárgyalva miképpen hangzik ez a mondat: „Babits nem bírja megállni, hogy ne emelkedjék a legmagasabb bölcséletig akár a legköznapibb tárgy ürügyén.” Ézert csodálják Babitsot s végtére ez okoz olykor halvány zavart is bennünk. De láthatunk példát egy-egy korszak, művészeti irány jellemzésére ugyanígy egy mondatban. „Versenyt üvöltöni bármifajta zivatarral — a romantikus vagy romantika szülte művészetek nem mindig sikeres ambíciója volt ez, amely nem vetett számot vele, hogy az emberi torok nem azonos az agytorokkal.” (Vörösmarty Mihály: *Előszó*) Mai nemzedékek tapasztalata, az elemző Nemes Nagy Ágnesé. Ez a tapasztalat aztán egyaránt juttatja tudtunkra, hogy a „nem artikulálható élmény fölülmúlja a szót, vagy inkább más tartományba esik, mint a szó”, vagy miért a kortárs Pilinszky tanított meg minket „a hiány gazdagságára, kifosztottságainkra ráborítva a szakralitás égboltját”. József Attila *„Költőnk és kora”* című versével Nemes Nagy Ágnes magát olyan nyíltsággal viszonyítja, ahogyan csak kivételes pillanatainkban tehetjük mindannyian: „Sok évtizeddel ezelőtt, amikor a verssel először találkoztam, rögtön tudtam, hogy hatalmas verskijelentést hallok, majdnem elszédültem tőle. De azt, hogy meg is értettem volna, azt nem állíthatom. Sokkal előbb éreztem a nagy vers szelét, mintsem közlendőjét fogalmilag meg bírtam volna fejteni. Úgy érzem: ma sem tudom.” (Móra)

Kalász Márton